

UDK: 726.8+355.2 (497.5 Dalmacija + 6-011) “ 00/01 ”

DOI: 10.51237/issn.2744-1172.2024.53.17

Primljen: 6.5.2024

Prihvaćen: 17.10.2024

Izvorni naučni rad

Almir Marić

Univerzitet “Džemal Bijedić” u Mostaru

Fakultet humanističkih nauka

Mostar, Bosna i Hercegovina

almir.marić@unmo.ba

Pomoćne kohorte iz provincije Dalmacije u Mauretaniji

Sažetak: U radu se na osnovu pisanih izvora, nadgrobnih spomenika i vojničkih diploma obrađuju tri dalmatinske pomoćne kohorte *cohors V Delmatarum*, *cohors VI Delmatarum equitata* i *cohors VII Delmatarum equitata* koje su bile stacionirane na sjeveru Afrike, odnosno u dvije manje provincije – *Mauretania Caesariensis* i *Mauretania Tingitana*. U skladu s dostupnom izvornom građom prikazan je njihov put od regrutacije, dolaska i boravka na sjeveru Afrike. Vojnici ovih kohorti koji se spominju na epigrafskim spomenicima uglavnom su bili porijeklom iz unutrašnjosti Dalmacije, odnosno s prostora sjeverozapadne Bosne i istočne Hercegovine. Pored tri dalmatinske kohorte, obrađen je i slučaj *cohors I Bracaraugustanorum equitata*, koja je, prema nekim autorima, također, boravila u Mauretaniji nakon što je jedno vrijeme bila smještena u logoru na Humcu kod Ljubuškog. Analizom dostupne izvorne građe nesporno je utvrđeno da ova kohorta nije boravila u Mauretaniji Tingitani, nego se radi o potpuno drugoj kohorti – *cohors I Bracarorum*.

Ključne riječi: Dalmacija, *Mauretania Caesariensis*, *Mauretania Tingitana*, dalmatinske kohorte, *cohors I Bracaraugustanorum equitata*.

Abstract: On the basis of written sources, tombstones and military diplomas, this paper deals with three Dalmatian auxiliary cohorts, *cohors V Delmatarum*, *cohors VI Delmatarum equitata* and *cohors VII Delmatarum equitata*, which were stationed in the north of Africa, i.e. in two small provinces of *Mauretania Caesariensis* and *Mauretania Tingitana*. In accordance with the available original material, their journey from recruitment to arrival and stay in North Africa is shown. The soldiers of these cohorts who are mentioned on tombstones were mostly from the interior of Dalmatia, i.e. from the area of northwestern Bosnia and eastern Herzegovina. In addition to the three Dalmatian cohorts, the case of *Cohors I Bracaraugustanorum equitata*, which, according to some authors, also resided in Mauretania after being stationed for a time in the camp on Humac near Ljubuški, was also dealt with. The analysis of the available source material has undisputedly established that this cohort did not reside in Mauretania Tingitana, but rather it was a completely different cohort – *Cohors I Bracarorum*.

Key words: Dalmatia, *Mauretania Caesariensis*, *Mauretania Tingitana*, Dalmatian Cohorts, *cohors I Bracaraugustanorum equitata*.

Mauretania Caesariensis i Mauretania Tingitana

Rimljani su područje Mauretanije konačno anektirali tek nakon pogubljenja kralja Ptolomeja 40. godine koje je naredio Kaligula (37–41. g.).¹ To je izazvalo ustanak koji se najvećim dijelom odvijao u gradovima zapadne Mauretanije, ali su ga rimske vojskovođe uspjele ugušiti za nekoliko godina. Car Klaudije (41–54. g.) je nekadašnju rimsku klijentsku kraljevinu podijelio na dvije provincije: *Mauretania Caesariensis* na istoku i *Mauretania Tingitana* na zapadu čiji su namjesnici bili prokurator iz viteškog staleža zaduženi za vojnu i civilnu upravu. Ovo područje je na razini Carstva imalo perifernu ulogu, odnosno

¹Cass. Dio 59. 25.

prema strateškom značaju za rimsku državu bilo je pozicionirano daleko iza Rajne, Dunava, Istoka i Britanije.²

Glavni grad provincije *Mauretania Caesariensis* bila je Cezareja sa statusom kolonije (*Colonia Claudia Caesarea*), današnji Cherchell u Alžiru, koja se vremenom razvila u veliki urbani centar na prostoru sjeverne Afrike.³ Već u vrijeme kralja Jube II, Cezareja je imala odlike klasičnog antičkog grada s brojnim sadržajima kao u grčkim i rimskim gradovima. U 1. stoljeću većina rimske vojske u provinciji bila je koncentrisana upravo u ovom gradu, dok je možda nekoliko jedinica bilo smješteno u drugim obalnim gradovima.⁴ U Cezareji su bile stacionirane razne vrste rimskih vojnih jedinica i ljudi povezanih s vojskom. Pored namjesnikove straže, postojalo je osoblje angažovano unutar njegovog oficija koji su mu pomagali da provincija normalno funkcionise. Pomoćne kohorte su, također, bile stacionirane u Cezareji i njenoj okolini, dok se u velikoj gradskoj luci nalazila vojna flota. Cezareja je očito bila važan vojni i politički centar u ovom dijelu rimskog svijeta što se kasnije nije značajnije mijenjalo u ostatku perioda principata iako se rimski defanzivni aparat vremenom širio prema jugu.⁵

Cezarejska Mauretaniya je na početku rimske vladavine bila samo mali pojas koji se pružao paralelno s mediteranskom obalom. To se u narednom periodu značajno promijenilo. Za vrijeme Trajana i Hadrijana formirana je nova granica 40–60 kilometara južnije od obale, dok je u doba Septimija Severa granica pomaknuta još južnije, na nekih 100–120 kilometara od obale. Uporedo s teritorijalnim povećanjem prema jugu na novoosvojenom području podizani su brojni vojni logori.⁶ Do

² Patrice Faure. "The Army", u: *A Companion to North Africa in Antiquity*, ur. R. Bruce Hitchner (Hoboken: Wiley-Blackwell 2022), 161.

³ Opširnije o antičkoj Cezareji i njenoj okolini vidjeti kod: Philippe Leveau, *Caesarea de Maurétanie: une ville romaine et ses campagnes* (Rim: École Française de Rome, 1984).

⁴ David Mattingly i dr., *Frontiers of the Roman Empire: the African Frontiers* (Edinburgh: Archaeopress, 2013), 64.

⁵ Faure, "The Army", 160-161.

⁶ Yann Le Bohec, "Mauretania", u: *Encyclopedia of the Roman Army*, ur. Yann Le Bohec, Giovanni Brizzi, (Chichester: Wiley-Blackwell, 2015), 640.

ranog drugog stoljeća većina vojske bila je raspoređena duž jedne rute istok-zapad koja se praktično protezala cijelom dužinom provincije. Kulminacija raspoređivanja rimskih trupa desila se u Hadrijanovo doba podizanjem utvrda poput Rapiduma.⁷

Mauretania Tingitana nalazila se u sjeverozapadnom dijelu današnjeg Maroka. Obuhvatala je široka prostranstva, relativno plodne obalne ravnice okružene nizom planinskih lanaca – Visoki Atlas i Srednji Atlas, te Rif nešto sjevernije.⁸ U teritorijalnom smislu spadala je među manje rimske provincije. S druge strane, u odnosu na površinu, radilo se o jednoj od provincija koja je imala najviše vojnika.⁹ Glavni grad provincije bio je Tingis (današnji Tanger) na sjeveru, dok je najveći urbani centar bio Volubilis koji je u stvarnosti najčešće predstavljao glavni grad Mauretanije Tingitane. Vojne utvrde bile su napravljene duž dvije glavne ceste, od kojih je jedna išla južno od Tingisa paralelno s atlantskom obalom kroz stari grad Lixus, zatim preko kolonije Banasu do Sale. Druga cesta išla je nešto dalje u unutrašnjost i vodila je do Volubilisa koji je bio okružen mrežom utvrda i stražarnica.¹⁰

Dalmatinske kohorte u Mauretaniji

Rimljani su na teritoriji provincije Dalmacije formirali značajan broj kohorti dalmatinskog imena. Prema Spaulu, ukupno je bilo deset dalmatinskih kohorti, koje je on podijelio u tri serije. Prva serija od pet jedinica služila je na sjevernoj granici Carstva; druga od tri jedinice u sjevernoj Africi; druge dvije su bile rezervne jedinice u Dalmaciji.¹¹ Međutim, u nauci postoje nedoumice oko vremena u kojem je došlo do

⁷ Mattingly i dr., *Frontiers of the Roman Empire*, 64-66.

⁸ Mattingly i dr., *Frontiers of the Roman Empire*, 60-62.

⁹ Brent D. Shaw, "Autonomy and tribute: mountain and plain in Mauretania Tingitana", *Revue des mondes musulmans et de la Méditerranée*, 41-42 (1986): 68.

¹⁰ Mattingly i dr., *Frontiers of the Roman Empire*, 60-62.

¹¹ John Spaul, *Cohors2. The evidence for and a short history of the auxiliary infantry units of the Imperial Roman Army* (Oxford: BAR International series 841, 2000), 299.

regrutacije tih pomoćnih jedinica što je uzrokovano, prvenstveno, nedostatkom relevantne izvorne građe. U starijoj literaturi često se tvrdilo da je odmah nakon gušenja Velikog ilirskog ustanka došlo do formiranja pomoćnih dalmatinskih kohorti sa teritorije nekadašnjeg Ilirika.¹² Međutim, prema Radmanu-Livaji, ne postoje pisani ni epigrafski dokazi koji svjedoče da je došlo do masovne regrutacije pomoćnih trupa panonskog i dalmatinskog porijekla nakon gušenja ustanka. Naravno, to ne znači da nije bilo regrutacije mladića iz Dalmacije u periodu nakon gušenja ustanka ili u prvim godinama Tiberijeve vladavine, ali o tome zasad nemamo sačuvane izvorne građe. Uzimajući u obzir epigrafski materijal, čini se da dalmatinske kohorte nisu bile podignute prije Klaudijeve vladavine, a Kaligulino regrutovanje oko 39. godine čini se najranijim mogućim datumom za formiranje tih jedinica.¹³

Naime, Kaligula je za svoju vojnu kampanju u Germaniji prikupio ogroman broj vojnika. Prema Kasiju Dionu prikupio je 200 ili čak 250 hiljada vojnika do povratka u Lugdunum, što je pretjeran broj, ali zasigurno govori da se radilo o ozbiljnim vojnim snagama.¹⁴ U svakom slučaju tada se na Rajni nalazio veliki broj različitih vrsta pomoćnih jedinica. Roxan u doktorskoj disertaciji navodi da je Kaligula formirao grupu od pet ala i tri kohorte s Pirinejskog poluostrva za kampanju u Germaniji: *alae I-II Hispanorum Aravacorum, I Hispanorum Asturum, I Hispanorum Vettonum* i *I Hispanorum Campagonum*; kohorte *I-II Hispanorum Vasconum* i *I Lucensium Hispanorum*.¹⁵ Prema Knightu, ove pomoćne jedinice čine posebnu grupu zbog dvostrukih etničkih naziva i nepostojanja dokaza koji bi upućivali na njihovo formiranje prije

¹² Vidjeti: Marin Zaninović, "Ilirsko pleme Delmati, II dio", Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Godišnjak V, CBI 3, (1967): 70.

¹³ Ivan Radman-Livaja, "The Roman Army in Dalmatia. An Updated Overview", *Mélanges de l'École Française de Rome. Antiquité*, Vol. 134(1) (2022): 16-17.

¹⁴ Cass. Dio 59.22; O Kaligulinim pripremama pisao je i Svetonije: "Odmah bez odlaganja sakupi sa svih strana legije i pomoćne čete, provede svuda najstrože novačenje i spremi svakovrsnu ratnu zalihu kakva se dotada nikada nije vidjela" (Svetonije, Gaj Kaligula, 43).

¹⁵ Margaret Roxan, "The Auxilia of Mauretania Tingitana", *Latomus*, T. 32, Fasc. 4 (1973): 838-855.

Kaliguline vladavine. Ovaj autor smatra da bi kohorte *I-VII Delmatarum*, također mogle ući u ovu kategoriju jer njihovi rani natpisi datiraju nakon 40. godine i bilježe izvorne regrute s malim brojem stipendija.¹⁶ Ako uzmemo da je u svakoj novoformiranoj kohorti bilo otprilike 500 ljudi, onda je ovom prilikom iz Dalmacije bilo regrutovano oko 3.500 mladića.¹⁷ Radilo se o augzilarima koji su bili porijeklom iz različitih zajednica s prostora cijele Dalmacije, od onih koji su bili nešto manji po broju pripadnika poput Melkumana, do Mezeja koji su spadali među najbrojnije zajednice na području ove provincije. Teško je sigurno utvrditi da li je ovaj broj ljudi, koji je vjerovatno regrutovan u razdoblju 39–40. godine, predstavljao veliko opterećenje za Dalmaciju i njeno stanovništvo i koji su ustvari bili tadašnji demografski i društveni potencijali ovog područja. Plinije Stariji je sredinom 1. stoljeća naveo broj dekurija za naronitanski i salonitanski konvent,¹⁸ ali nije za skardonitanski gdje su živjeli Liburni i Japodi koji su zasigurno spadali među najvažnije autohtone zajednice na istočnojadranskoj obali, kao ni za određeni broj zajednica na istoku Dalmacije što znatno otežava da dobijemo zaokruženu sliku po ovom pitanju.¹⁹

¹⁶ D.J. Knight, “The Movements of the Auxilia from Augustus to Hadrian”, *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik*, Bd. 85 (1991): 189.

¹⁷ Benoit Rossignol, “Note sur le recrutement auxiliaire en Dalmatie”, *Revue internationale d’Histoire Militaire Ancienne*, 6 (2017): 100; Po obimu i vremenu regrutacije dosta sličan primjer predstavljaju breučke kohorte podignute do 39-40. godine. Do tog perioda formirano je sedam kohorti sa njihovim imenom. Radman-Livaja smatra, uz pretpostavku da su breučke kohorte podignute u jednom valu, da je moguće da su nastale u svrhu Kaligulinih vojnih operacija u Germaniji 39. godine kao i za njegovu invaziju na Britaniju. Detaljnije vidjeti: Ivan Radman-Livaja, “The Roman army”, u: *The Archaeology of Roman Southern Pannonia, The state of research and selected problems in the Croatian part of the Roman province of Pannonia*, ur. Branka Migotti (Oxford: Archaeopress, 2012), 168. U tom slučaju broj breučkih i dalmatinskih kohorti bi bio isti, što može ukazivati na postojanje određenih kvota za regrutaciju koje je trebalo ispuniti.

¹⁸ Plin. NH 3., 142-143.

¹⁹ Prema Gabričeviću pretpostavljeni broj epihorskog stanovništva u ova dva konventa iznosio je od 220.050 – 293.400, dok je prema Mesihoviću taj broj iznosio oko 366.500. Opširnije u: Salmedin Mesihović, “Plinijeve peregrinske civitates na prostoru današnje Bosne i Hercegovine”, *Vjesnik za arheologiju i povijest dalmatinsku*, Vol. 104 No. 1 (2011): 68.

Značajan broj vojnika u legijama i pomoćnim kohortama koje je angažovao Kaligula u Germaniji nešto kasnije je iskoristio Klaudije da učvrsti svoju vlast, ali i da osvoji novi teritorij. Veliki broj ovih trupa s Rajne, kao i iz Španije, su korištene da se završi aneksija Mauretani- je.²⁰ Rimski vojni garnizon prilikom osvajanja Mauretanijske 40-ih godina 1. stoljeća sastojao se od 5.000 vojnika pomoćnih trupa u zapadnom i 4.500 u istočnom dijelu. U doba Flavijevaca pa do početka drugog stoljeća broj vojnika u Cezarejskoj Mauretaniji se značajno povećao dok je u Tingitani ostao otprilike na istoj razini kao u vrijeme aneksije.²¹ U provinciji *Mauretania Caesariensis* nije bilo legija nego su se rimske vlasti oslanjale samo na pomoćne trupe.²² Kohorte koje su bile smještene u ovoj provinciji dolazile su, kao što je bilo i uobičajeno, iz raznih dijelova rimske države: Dalmacije, Panonije, Korzike, Sardinije, Belgije, Španije itd.²³ Naravno, uvijek postoji dilema da li se u sastavu tih jedinica bili vojnici porijeklom iz dijela Carstva u kojem je kohorta prvi put popunjena ili se radi o lokalnom regrutovanju, odnosno ulasku mladića

²⁰ Paul Holder, *Studies in the Auxilia of the Roman Army from Augustus to Trajan* (Oxford: BAR International Series 70, 1980), 141.

²¹ Gwladys Bernard i Michel Christol, "Solidarité ou diversité des provinces africaines à l'avènement de Vespasien: les Histoires de Tacite et les relations militaires entre la Maurétanie césarienne, l'Afrique proconsulaire et l'Hispanie dans la seconde moitié du Ier s. p. C.," *L'Africa romana*, 18 (2010): 2213; *Mauretania Tingitana i Mauretania Caesariensis* su imale nešto drugačiji strateški položaj i razvoj te su potrebe za novim vojnim jedinicama bile također drugačije. Zapadni dio nekadašnjeg mauretanskog kraljevstva je već 40-ih godina 1. stoljeća najvećim dijelom bio osvojen i stabilan. Istočni dio je, kao što smo vidjeli, na početku obuhvatao samo manji priobalni pojas. Zbog potreba da se *Mauretania Caesariensis* širi prema jugu bila su neophodna vojna pojačanja iz različitih dijelova Carstva čime se ustvari objašnjava nešto veće prisustvo vojske u ovoj provinciji nego u Tingitani. Opširnije vidjeti u: Gwladys Bernard, *Nec Plus Ultra. L'Extrême Occident méditerranéen dans l'espace politique romain (218 av. J.-C. – 305 apr. J.-C.)* (Madrid: Bibliothèque de la Casa de Velázquez 72, 2018), 263.

²² Više o rimskim pomoćnim trupama u ovoj provinciji vidjeti: Nacéra Benseddik, *Les Tropes auxiliaires de l'armée romaine en Maurétanie Césarienne sous le Haut-Empire* (Alger: Société Nationale d'Édition et de Diffusion, 1982); Pomoćne jedinice su u kriznim situacijama pojačavane sa legijama iz drugih provincija kao što je to bio slučaj u razdoblju 140–150. godine. Opširnije o tome: Mattingly i dr., *Frontiers of the Roman Empire*, 58.

²³ Yann Le Bohec, *The Imperial Roman Army* (London-New York: Routledge, 2000), 13-14; Bernard i Christol, *Solidarité ou diversité*, 2212.

iz sjeverne Afrike u pomoćne kohorte. Prema Haynesu, dokazi koji postoje u ovom slučaju naglašavaju važnost vanjskih izvora regruta, pa tako on navodi podatak da samo trojica od 26 pojedinačno potvrđenih augzilijara, čije porijeklo je poznato, dolaze iz sjeverne Afrike.²⁴ O značaju augzilijara iz drugih dijelova Carstva za ovaj prostor govori podatak da je u doba dinastije Severa stiglo hiljadu regrutovanih Besa iz Trakije o čemu svjedoči natpis tribuna *numerus Syrorum Malvensium* koji je umro u Cezareji dok je vodio Tračane u susjednu provinciju *Mauretania Tingitana*.²⁵

U provinciji *Mauretania Caesariensis* bile su stacionirane dvije pomoćne kohorte prvobitno regrutovane u provinciji Dalmaciji, *cohors VI Delmatarum equitata* i *cohors VII Delmatarum equitata*. Vjerovatno se radilo o kohortama koje su prebačene iz Germanije zbog aneksije i pacifikacije Mauretanijske.²⁶ Svi nadgrobni spomenici pripadnika ovih kohorti

²⁴ Ian Haynes, *Blood of the Provinces: The Roman Auxilia and the Making of Provincial Society from Augustus to the Severans* (Oxford: Oxford University Press, 2013), 125.

²⁵ Ovaj primjer je poslužio M. P. Speidelu da rekonstruiše na koji način su rimske vlasti vodile proces regrutacije i transferirale regrutovane mladiće iz jednog u drugi dio Carstva. Regrutovanje je poduzimano na razini cijele provincije pod nadzorom oficira koji je posebno imenovan za takav zadatak. Nakon odabira namjesnik provincije ih je raspoređivao u jedinice. Spomenik iz Cezareje pokazuje na koji način su zatim regruti prebacivani u druge provincije: o državnom trošku putovali su u neku drugu provinciju gdje ih je potom namjesnik raspoređivao u njihove jedinice. Prema Speidelu u Rimu je očito postojala agencija za planiranje regrutovanja na razini cijelog Carstva kojoj su provincijski namjesnici komunicirali svoje potrebe u hitnim slučajevima kada lokalno regrutovanje nije bilo dovoljno. Opširnije vidjeti: Michael P. Speidel, "A thousand Thracian Recruits for Mauretania Tingitana", *Antiquités africaines*, 11 (1977): 169.

²⁶ Knight, *The Movements*, 191-192; Nesselhauf je bio zagovornik ideje da je car Klaudije formirao bar sedam kohorti u Dalmaciji i smjestio ih u mauretanske provincije koje su tek bile inkorporirane u Carstvo. On smatra da je to bila druga serija regrutovanja dalmatinskih kohorti. Prva se desila nakon gušenja Velikog ilirskog ustanka. Te kohorte, su, prema njegovom mišljenju, poslana na Rajnu, od kojih su kasnije I, II i IV završile u Britaniji, a V je ostala u Germaniji, dok mu tada nije bilo poznato šta se desilo sa trećom dalmatinskom kohortom. Opširnije vidjeti: Herbert Nesselhauf, "Zur Militärgeschichte der Provinz Mauretania Tingitana", *Epigraphica* 12 (1950): 45. Teoriju o dvije serije od pet i sedam kohorti kasnije spominje i Holder. On piše da nije poznato koje su kohorte prve regrutovane, ali da su kohorte iz obje serije bile aktivne u doba Klaudija. Opširnije, Holder, *Studies in the Auxilia*, 112. Od novijih autora ovu tezu zastupa Rossignol. Vidjeti: Rossignol, *Note sur le recrutement*, 98-100. Naravno, nije nemoguće da su zaista bile

pronađeni su na području nekadašnje Cezareje, glavnog grada provincije. Treba naglasiti da se ne radi o vojnicima koji su regrutovani jedino iz redova Delmata, velike autohtone zajednice koja je Rimljanima dugo vremena zadavala mnogo problema.²⁷ Onomastički elementi s natpisa na njihovim nadgrobnim spomenicima pokazuju da se radi o vojnicima koji su bili porijeklom iz različitih dijelova provincije Dalmacije.

U Šestoj dalmatinskoj kohorti služio je *Balaterus*²⁸ porijeklom iz redova Melkumana, zajednice koja je, vjerovatno, zauzimala područje današnjeg Gatačkog polja u istočnoj Hercegovini.²⁹ Natpis na njegovom spomeniku glasi: *Balaterus Meli(?) f(ilius) Civilis / Melqumenorum mil(es) co(ho)rtis VI -----Delmatarum / a(nnorum) XXVIII aeru(m) VIII h(ic) s(itus) e(st) t(ibi) / t(erra) l(evis)*.³⁰ Podaci s natpisnog polja očito ne pružaju dovoljan broj biografskih podataka. S druge strane, reljef na spomeniku može nam pružiti određene informacije o njegovom položaju unutar vojne hijerarhije. M. P. Speidel primijetio je da nekoliko vojnika na nadgrobnim spomenicima iz Cezeraje drži *fustis*, odnosno neku vrstu palice koju su inače koristile interventne policijske snage, ali i beneficijari. Prema Speidelu to je dokaz da je garnizon smješten u glavnom gradu Mauretanijske provincije djelovao kao policija za razbijanje nereda.³¹ Među takve spomenike spada i Balaterova nadgrobna stela. Kao i na drugim spomenicima preminuli vojnik prikazan je u okrugloj niši, u jednoj ruci drži koplje, a u drugoj *fustis*. Za razliku od drugih vojnika iz

dvije serije regrutovanja dalmatinskih kohorti, ali ih je na ovoj razini spoznaje teško smjestiti u određeni historijski kontekst.

²⁷ O ratovima Rimljana sa Delmatima postoje brojni izvori i literatura. O tome detaljnije vidjeti u: Marin Zaninović, *Ilirski ratovi* (Školska knjiga: Zagreb): 319-365.

²⁸ Duje Rendić-Miočević je bio bliži drugoj verziji njegovog imena – *Balaierius*, koja ima potvrde u toponimiji ilirskog područja poput npr. toponima *Baloie*. Opširnije: Duje Rendić-Miočević, *Iliri i antički svijet* (Split: Književni krug, 1989), 884-885.

²⁹ O teritoriji na kojoj su živjeli Melkumani vidjeti: Dragana Grbić, Plemenske zajednice u Iliriku. Predurbane administrativne strukture u provincijama između Jadrana i Dunava (I–III vek) ((Beograd: Balkanološki institut, 2014):158-160.

³⁰ AE 1921, 0031= AE 1952, p. 71 s. n. 214 = EDH 027664 = EDCS-15900135.

³¹ Michael P. Speidel, "The fustis as a soldier's weapon", *Antiquités africaines*, 29 (1993): 143-144.

Cezareje koji drže fustis, njegova odjeća i naoružanje mnogo više su u skladu s rimskim standardima. Činjenica da su štapovi/palice spadali u naoružanje cezarejskog garnizona, sugeriraju da su u ovom gradu postojale neposlušne kategorije stanovništva koje je trebalo kontrolirati i da gradska kohorta nije služila samo za parade, nego je zaista bila potrebna kao interventna policija.³² To ne znači da je Cezareja bila nesiguran grad, nego se radilo o glavnom gradu provincije, vojnom i političkom centru gdje se sigurnosnim pitanjima trebala posvetiti nešto veća pažnja.³³

Konjanik u Šestoj dalmatinskoj kohorti bio je Dazas, sin Skena, koji je bio porijeklom iz redova Mezeja, zajednice koja je živjela u sjeverozapadnoj Bosni.³⁴ Natpis na njegovom spomeniku koji je pronađen u Cezareji glasi: *Dazas Sceni f(ilius) Ma[eze]/ius eques coh(ortis) VI Delmatarum turma Licconis / annorum XXVII stipendiorum X.*³⁵ Dazas je prikazan sa ljuskastim oklopom (*lorica squamata*) i tunikom koja se spušta do sredine bedara; u lijevoj ruci se nalazi štit (*scutum*), a u desnoj veliko koplje kojim probada neprijatelja koji je pao na zemlju.³⁶ Preminuo je u dvadeset sedmoj godini života, nakon deset godina službe u *cohors VI Delmatarum equitata*. Imena poput Dazas, Dasas, Dasius i slične varijante bila su vrlo popularna na panonsko-dalmatinskom prostoru.³⁷

³² Speidel, *The fustis*, 144; Rimske vlasti su u mirnodopsko vrijeme raspoređivale pomoćne trupe na različitim sigurnosnim i policijskim zadacima. Prema Daviesu, svi dokazi sugeriraju da su *equites cohortales* bile angažovane u nadzoru gradova, kontroli sela, održavanju komunikacija i drugim sličnim dužnostima. Detaljnije vidjeti u: Roy W. Davies, "Cohortes equitatae", *Historia*, 20 (1971): 760.

³³ Nije poznato da li su vojnici bili posebno obučeni za održavanje reda ili im je priprema za vojsku bila dovoljna, što je vjerovatnije. Opširnije vidjeti: Patrick Le Roux, *La Toge et les armes. Rome entre Méditerranée et Océan* (Rennes: PUR, 2011), 217-238.

³⁴ Opširnije o prostoru na kojem su živjeli Mezeji vidjeti: Грбић, Племенске заједнице у Илирику, 120-121.

³⁵ CIL 08, 09377 (p 1983) = EDCS-23702058.

³⁶ Benseddik, *Les Troupes auxiliaires*, 54; Amel Boudier, "Les stèles de militaires à cheval en Maurétanie césarienne", u: *Les mille visages de l'honneur, Actes des IIIes Rencontres autour de la sculpture romaine*, ur. Guillaume Biard i Vassiliki Gaggadis-Robin i Nicolas de Larquier (Bordeaux: Ausonius éditions, 2023), 260.

³⁷ OPEL II, 93; Geza Alföldy, *Die Personennamen in der romischen Provinz Dalmatia* (Heidelberg: Carl Winter Universitätsverlag, 1969), 185-186.

Pripadnici Sedme dalmatinske kohorte zabilježeni su na dva spomenika iz provincije *Mauretania Caesariensis*. Radi se o spomenicima koji su prema reljefnim prikazima vrlo slični, odnosno i jedan i drugi prikazuju konjanike koji kopljem ubijaju neprijatelja. Prvi natpis na kojem se spominju pripadnici ove pomoćne jedinice glasi: *Liccaius Carvi f(ilius) natione Ma/ezeius eques coh(ortis) VII Delma/tarum vixit annis XXX* (Sl. 1.),³⁸ a drugi: *Licaus Iauletis f(ilius) miles c(ohortis) VII / -----Delmatarum(!) turma Anni / annorum XXVII stipendior(um) / XI h(ic) s(itus) e(st) heres ex testamento fecit.*³⁹ Konjanici na ova dva nadgrobna spomenika predstavljeni su s istom vojničkom opremom. Obojica imaju ljuskasti oklop (*lorica squamata*), štit (*scutum*), pojas (*cingulum*), mač (*spatha*) i koplje.⁴⁰ Ime Likaj u različitim varijantama je bilo rasprostranjeno kako u Dalmaciji, tako i Panoniji, te se ubraja u korpus panonsko-dalmatinskih imena.⁴¹

³⁸ CIL 08, 09384 = EDCS-23702065; Prema sačuvanim nadgrobnim spomenicima iz različitih dijelova Carstva vidljivo je da su Mezeji bili važan izvor novih vojnika za rimske pomoćne jedinice u prvom i drugom stoljeću. Pored augzilijara iz Šeste i Sedme dalmatinske kohorte, u provinciji *Germania Superior* kao vojnik *cohors V Delmatarum* služio je Dasije, sin Detora (CIL 13, 07581 (4, p 128)). U Prvoj kohorti Belga koja je bila stacionirana u logoru na Humcu kod Ljubuškog na funkciji signifera bio je Dasije, sin Bastarnov (ILJug 03, 01927). Njegov nadgrobni spomenik datira se u prvu polovinu 2. stoljeća. Bez obzira na veliki broj vojnika koji su regrutovani sa mezejskog područja za različite pomoćne kohorte u dužem vremenskom razdoblju, prema dosadašnjim podacima Mezeji nisu imali vlastite jedinice, odnosno kohorte nazvane prema imenu njihove autohtone zajednice što je bio čest slučaj sa zajednicama koje su davale veliki broj augzilijara. Opširnije vidjeti kod: Alka Domić Kunić, "Augzilijari ilirskoga i panonskog porijekla u natpisima i diplomama (od Augusta do Karakale)", *Arheološki radovi i rasprave*, 11 (1989): 104.

³⁹ CIL 08, 21040 = ILS 2577 = EDH 057146 = EDCS-26500107.

⁴⁰ Boudier, *Les stèles*, 260.

⁴¹ Detaljnije o imenu *Liccaius* i njegovoj rasprostranjenosti u provincijama Dalmaciji i Panoniji vidjeti: Amra Šaćić Beća, *Sjeverna Bosna u okvirima rimske Panonije/ Northern Bosnia within the bounds of Roman Pannonia* (Sarajevo: Bathinvs, 2022), 402, 476-478.

Sl.1. Spomenik na kojem se navodi *Liccaius Carvi*, prema Daremberg-Saglio

Ova tri spomenika sadrže još jednu zajedničku komponentu koju treba istaknuti, a to je upotreba koplja.⁴² Upravo su nadgrobnni spomenici jedan od glavnih izvora za proučavanje tehnika korištenja ovog oružja od strane konjanika u rimsko doba. Kopljanici su na prostoru sjeverne Afrike u rimskoj vojsci uvijek imali važnu ulogu, od vremena rimskog osvajanja pa do kasne antike. Dalmatinski augzilijari na području Mauretanijske su već sredinom prvog stoljeća percipirani kao neustrašivi kopljanici prije svega u borbama protiv Berbera, kao što je prikazano na njihovim nadgrobnim spomenicima.⁴³ Koplje je u širem smislu riječi

⁴²Nije postojao jedinstven naziv za ovo oružje, tako da vlada neka vrsta terminološke zbrke po ovom pitanju. Za koplje su korišteni termini poput: *hasta*, *lancea*, *verutum*, *spiculum* itd. Detaljnije vidjeti: Mike Bishop i Jon Coulston, *Roman Military Equipment from the Punic Wars to the Fall of Rome* (Oxford: Oxbow Books, 2006), 67.

⁴³Michael P. Speidel, "Hadrian's Lancers", *Antiquités africaines*, 42 (2006): 122.

imalo dvije funkcije: moglo je služiti kao oružje za probijanje, korišteno u borbi prsa u prsa ili je moglo poslužiti kao projektil, bačen na neprijatelja sa distance.⁴⁴ Konjanici koji su prikazani na spomenicima vojnika iz Dalmacije, vjerovatno, spadaju u prvu kategoriju. Tako je *Licaus Iauletis* prikazan na konju s kopljem dugim skoro dva metra kako napada neprijatelja na zemlji,⁴⁵ kao što je, također, slučaj sa spomenicima na kojima se navode *Dazas Sceni* i *Liccaus Carvi*. Schleiermacher je njihove nadgrobne stele svrstala u kategoriju spomenika sa šemom trijumfalnog jahača.⁴⁶ Motiv trijumfalnog jahača je veoma čest u rimskom svijetu, obično s prikazom poraženih barbara, kako je to slučaj s nadgrobnim spomenicima pripadnika *cohors VI Delmatarum equitata* i *cohors VII Delmatarum equitata* iz Cezarejske Mauretanijske. Kako primjećuje Speidel, prikaz trijumfa nad neprijateljem bio je idealna slika rimskog konjanika o samom sebi,⁴⁷ odnosno dokaz o njegovim dostignućima u vojnoj karijeri.

Najmanje informacija o dalmatinskim auxilijarima u Cezarejskoj Mauretaniji pruža spomenik vojnika koji se zvao *Verzo Dasi*. Natpis na njegovom spomeniku glasi: *Verzo Dasi f(i)lius mile[s] exs(!) c[oh](orte)*.⁴⁸ Demicheli smatra da je Verzo bio peregrin iz Dalmacije prvenstveno zbog karakterističnog dalmatinskog imena.⁴⁹ Njegovo ime je bila veoma rašireno kao npr. Baton ili Plator na prostoru provincije Dalmacije, najviše u jugoistočnoj imenskoj oblasti.⁵⁰ Domić Kunić smatra da je

⁴⁴ Bishop i Coulston, Roman Military Equipment, 78.

⁴⁵ Le Bohec, The Imperial, sl. 6.

⁴⁶ Mathilde Schleiermacher, Römische Reitergrabsteine: Die kaiserzeitlichen Reliefs des triumphierenden Reiters. (Bonn: Bouvier, 1984), kat. br. 55, 56 i 57.

⁴⁷ Speidel, Hadrian's Lancers, 119.

⁴⁸ CIL O8, 21052; Domić Kunić, Auxilijari, 102.

⁴⁹ Dino Demicheli, "Epigraphic evidence of the Dalmatians in the Roman Africa provinces", u: Africa romana XX. Momenti di continuità e rottura: bilancio di trent'anni di convegni L'Africa romana (3 vol.), ur. Paola Ruggeri (Rim: Carocci, 2015), 1683.

⁵⁰ Radoslav Katičić, "Die Illyrischen Personennamen in ihrem südöstlichen Verbreitungsgebiet", *Živa antika*, 12/1 (1962), 110; Zanimljivo je da se jedan od delmatskih vojskovođa u bici za Promonu tokom Oktavijanove kampanje 35-33. g.p.n.e. zvao Verzo. Svakako, ova činjenica ide u prilog tezi o porijeklu vojnika istog imena koji se navodi na natpisu

pripadao nekoj od kohorti koje su boravile na prostoru današnjeg Cherchela, a tu su bile stacionirane Šesta i Sedma dalmatinska kohorta, zatim Prva panonska, a u doba Septimija Severa na prostoru nekadašnje Cezareje bila je smještena Druga breučka kohorta.⁵¹ U svakom slučaju, ovaj vojnik je služio u nekoj od navedenih kohorti koje su prvobitno regrutovane na prostoru nekadašnjeg Ilirika, a, koje su bile smještene u glavnom gradu provincije Mauretania Caesariensis.

Datiranje spomenika pripadnika VI i VII dalmatinske kohorte je različito. Prema Holderu, radi se o spomenicima koji se datiraju u doba Klaudija, a na osnovu sličnosti nadgrobni spomenika preminulih vojnika sa spomenikom sina oslobođenika kralja Jube II i žene vojnika II legije.⁵² Benseddik u studiji o pripadnicima pomoćnih kohorti u provinciji *Mauretania Caesariensis* njihove spomenike datira na kraj prvog i početak drugog stoljeća.⁵³ Ipak, s obzirom na broj stipendija koje se navode na nadgrobni spomenicima (8, 10, 11), čini se da su ipak regrutovani u doba Kaligule ili Klaudija. Također, njihova onomastika je karakteristična za dalmatinsko područje što znači da su vjerovatno bili dio Šeste i Sedme dalmatinske kohorte prilikom prvobitnog regrutovanja.

Pitanje logora u kojem su ove dvije pomoćne kohorte bile smještene u provinciji Mauretania Caesariensis, također, još uvijek nije riješeno na adekvatan način. Yann Le Bohec smatra da su *cohors VI Delmatarum equitata* i *cohors VII Delmatarum equitata* tokom prvog stoljeća bile smještene u Cezareji, odnosno glavnom gradu provincije. U današnjem Cherchelu još uvijek nije pronađen vojni logor, ali je sasvim izvjesno da je rimska Cezareja imala veoma važnu vojnu ulogu, sa različitim pomoćnim jedinicama koje su ovdje bile stacionirane. Pored kohorti iz nekadašnjeg Ilirika u prvom stoljeću tu je boravila Druga ala Tračana,⁵⁴ u 2. stoljeću numeri

iz Mauretanijske. Više o ovom vojskovođi vidjeti kod: Marjeta Šašel, *Appian and Illyricum* (Ljubljana: Narodni muzej Slovenije, 2005) 443-446.

⁵¹ Domić Kunić, Augzilijari, 102.

⁵² Holder, *Studies in the Auxilia*, 161; CIL 08, 9350.

⁵³ Benseddik, *Les Troupes auxiliaires*, 53-55.

⁵⁴ Le Bohec, *The Imperial*, 120.

iz Sirije, a u prvoj polovini 3. stoljeća dio ale Sebastena.⁵⁵ Bez obzira što arheološka istraživanja još uvijek nisu potvrdila postojanje logora u ovom gradu sasvim je evidentno da je namjesnik provincije u neposrednom okruženju na raspolaganju imao ozbiljne i raznovrsne vojne snage koje je mogao raspoređivati zavisno od ukazanih potreba.

U Mauretaniji Tingitani nije sačuvan značajniji broj epigrafskih spomenika povezanih s rimskom vojskom. Podatke o rimskim trupama koje su bile stacionirane na ovom području uglavnom crpimo iz vojničkih diploma. Zbog toga je moguće dati precizne podatke o boravku pojedinih jedinica u provinciji pošto diplome sadrže konkretne datume i godinu izdavanja. Iz Dalmacije je u Tingitani zabilježena *cohors V Dalmatarum*, dok neki autori smatraju da je i *cohors I Bracaraugustanorum equitata* nakon odlaska iz Dalmacije, također, boravila u ovoj provinciji što je diskutabilno. Pored Mauretanije, Peta dalmatinska kohorta potvrđena je na vojničkim diplomama,⁵⁶ epigrafskim spomenicima⁵⁷ i pečatom na crijepu u Gornjoj Germaniji.⁵⁸ Upravo se postojanje ove dvije kohorte u dvije različite provincije navodi kao argument za postojanje dvije serije regrutovanja dalmatinskih kohorti u razdoblju od Augusta do Klaudija.⁵⁹

Dostupni podaci pokazuju da su prve jedinice u Tingitani uglavnom formirane na Pirinejskom poluostrvu, uz dodatak specijaliziranih jedinica sirijskih strijelaca i Pete dalmatinske kohorte.⁶⁰ Španija je bila prirodan izvor trupa, kako zbog blizine Mauretaniji, tako i zbog činjenice da su se maurski napadi mogli zaustaviti na izvoru.⁶¹

⁵⁵ U Cezareji je boravilo najmanje 500 vojnika, a najčešće ih je bilo 1.500 do 2.000 od ukupno 6.000 u čitavoj provinciji. Za grad koji je imao između 20 i 22 hiljade stanovnika toliki broj vojnika nije zanemariv. Opširnije vidjeti: Le Bohec, *The Imperial*, 127.

⁵⁶ CIL 16, 20; CIL 16, 36; CIL 16, 62; CIL 16, 80.

⁵⁷ CIL 13, 7039; CIL 13, 7581; AE 1992, 1290.

⁵⁸ AE 1900, 215

⁵⁹ Rossignol, *Note sur le recrutement*, 99.

⁶⁰ Bernard, *Nec Plus Ultra*, 262.

⁶¹ Knight, *The Movements*, 192.

Cohors V Delmatarum se najranije u Mauretaniji Tingitani spominje u čuvenoj vojničkoj diplomi iz Banase u današnjem Maroku koja je izdata 9. januara 88. godine.⁶² Nakon toga spominje se u čitavom nizu drugih diploma: 109,⁶³ 122,⁶⁴ 131,⁶⁵ 144,⁶⁶ 153,⁶⁷ 157,⁶⁸ 158.⁶⁹ i možda 165. godine⁷⁰. Dosad nisu otkrivene druge vrste izvorne građe poput nadgrobnih ili votivnih spomenika na osnovu kojih bi se moglo saznati nešto više o regrutaciji vojnika i boravku ove pomoćne jedinice na sjeveru Afrike. Prema Spaulu, postoji mogućnost da se radi o nekadašnjoj *cohors I Liburnorum* koja je preimenovana i prenumerirana.⁷¹ Spaul vjerovatno ovakvim prijedlogom nastoji riješiti nedoumicu oko boravka Pete dalmatinske kohorte u Mauretaniji i Germaniji. Roxan navodi da je kohorta dobila dodatak *civium Romanorum* koji se spominje u ranoj fazi Hadrijanove vladavine što može biti refleksija poznatih problema u Mauretaniji povezanih s padom Lucija Kvijeta (Lusius Quietus) i njihovog brzog suzbijanja od strane Turbona.⁷² Kada je u pitanju stalni smještaj jedinice u sjevernoj Africi, čini se da je Peta dalmatinska kohorta bila smještena u sjevernom dijelu Tingitane, konkretnije regiji Tinigisa, glavnog grada provincije.⁷³

U vojničkoj diplomi iz decembra 144. godine spominje se Damanaeus koji je služio kao pješak u *cohors V Delmatarum civium Romanorum*.⁷⁴

⁶² CIL 16, 00159 = IAM-02-01, 00234 = IAM-S, 00234 = AE 1953, 00074 = EDCS-12300363.

⁶³ CIL 16, 161.

⁶⁴ CIL 16, 73, 169.

⁶⁵ AE 1985, 991.

⁶⁶ Paul Holder, "A Diploma for Mauretania Tingitana of 22 December 144", *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik*, Bd. 149 (2004): 275-281.

⁶⁷ Niccolò Mugnai, "A New Military Diploma for the Troops of "Mauretania Tingitana" (26 October 153)", *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik*, Bd. 197 (2016): 243-248.

⁶⁸ CIL 16, 181.

⁶⁹ CIL 16, 182.

⁷⁰ Spaul, *Cohors*, 308.

⁷¹ Spaul, *Cohors*, 308.

⁷² Roxan, *The Auxilia*, 851.

⁷³ Nadine Labory, "Quelques remarques sur les listes de troupes auxiliaires de Maurétanie tingitane mentionnées dans les diplômes après 122", *Antiquités africaines*, 45 (2009): 41, 44.

⁷⁴ Holder, *A Diploma for Mauretania Tingitana*, 280-281.

Fragmenti diplome su, vjerovatno, pronađeni negdje na području Balkana. Na diplomi se navodi da je bio Dačanin, što potvrđuje onomastika pošto je njegovo ime bilo jedno od najpopularnijih kod Dačana.⁷⁵ Pored imena vojnika navodi se ime njegovog oca, ali ga zbog oštećenosti nije moguće pročitati sa sigurnošću. Damanaeus predstavlja primjer vojnika koji se nakon uspješnog završetka vojne službe vratio kući koja se tada, najvjerovatnije, nalazila u Donjoj Meziji.⁷⁶ Nakon završetka Dačkih ratova Rimljani su brojne Dačane regrutovali u pomoćne jedinice rimske vojske. Regrutovani su u postojeće kohorte koje su uglavnom bile veoma udaljene od mjesta porijekla.⁷⁷ S obzirom na vrijeme izdavanja diplome, 144. godinu, Damanaeus je vjerovatno bio regrutovan u prvim godinama Hadrijanove vladavine. Dački augzilijari koji su dolazili u Mauretaniju vjerovatno su išli istim putem i prolazili sličnu proceduru kao što je to bio slučaj s hiljadu Besa iz Trakije koje je u Tingitanu doveo tribun Sextus Iulius Iulianus. Nakon dolaska u Mauretaniju Tingitanu namjesnik provincije ih je vjerovatno raspoređivao u pomoćne kohorte za koje je smatrao da je potrebno, u ovom slučaju radilo se o *cohors V Delmatarum civium Romanorum*.

Pitanje boravka *cohors I Bracaraugustanorum equitata* u Mauretaniji

Cohors I Bracaraugustanorum equitata spada u pomoćne jedinice čiji su pripadnici prvobitno regrutovani u sjeverozapadnoj Hispaniji. Tokom razdoblja julijevsko-kladijevske dinastije boravila je u augzilijarnom logoru na Humcu kod Ljubuškog.⁷⁸ Ova kohorta je u ljubuškom kraju potvrđena na pet epigrafskih spomenika. Smještaj kohorte nakon

⁷⁵ OPEL II, 92.

⁷⁶ Holder, A Diploma for Mauretania Tingitana, 281.

⁷⁷ Alfred Hirt, "Dalmatians and Dacians—Forms of Belonging and Displacement in the Roman Empire", *Humanities* 8(1) (2019), 14.

⁷⁸ Opširnije o rimskim kohortama koje su boravile u logoru na Humcu vidjeti: Almir Marić, *Rimske pomoćne kohorte na Humcu/Roman auxiliary cohorts in Humac* (Mostar: Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke, 2019).

što je otišla iz logora na Humcu u nauci izaziva dosta nedoumica. Postoji nekoliko teza gdje je ustvari bila stacionirana u tom periodu, uglavnom na osnovu epigrafskih natpisa i vojničkih diploma koji potvrđuju njeno prisustvo pod istim ili sličnim imenima u različitim provincijama Carstva.

John Spaul, autoritet za pitanje rimskih pomoćnih jedinica, smatra da je *cohors I Bracaraugustanorum equitata* za vrijeme Vespazijana poslana u Mauretaniju Tingitanu, tako da je Domicijan naredio njen povratak na Dunav ili je u Tingitani bila prisutna zbog potrebe za regrutima.⁷⁹ Njegovo mišljenje kasnije su podržale Bernard i Christol.⁸⁰

Ipak, čini se da je vjerovatnija opcija da je u Mauretaniji Tingitani boravila potpuno druga kohorta, sa sličnim imenom – *cohors I Bracarorum* koja nije bila *equitata*. Pod ovim imenom spominje se na diplomi iz Banase 88.⁸¹ i 103/104. godine na diplomi iz Thamuside u današnjem Maroku s dodatkom *civium Romanorum*.⁸² Inače, malo je podataka o *cohors I Bracarorum*. Vjerovatno je porijeklom iz sjeverozapadne Hispanije, kao i *cohors I Bracaraugustanorum*. Također, ne postoje podaci na osnovu kojih se može sigurno zaključiti u kojem logoru je stalno bila smještena na sjeveru Afrike. Prema Roxan, kada je u pitanju ova tematika potrebno je više dokaza prije nego se izjednači kohorta iz Tingitane s drugim jedinicama sličnog imena. Roxan smatra da postoji mogućnost da je *cohors I Bracarorum* nestala u nekoj od mauretanskih pobuna.⁸³ Ne navodi se na diplomama za 109, 122. ili 131. godinu.

Nekoliko je autora pisalo da treba razlikovati *cohors Bracarorum* (ili ponekad *Bracarum*) od *cohors Bracaraugustanorum*. Prema Benešu, prvi su regrutovani iz Galicije (*Callaecia*) – plemenskog područja Bracara,

⁷⁹ Spaul, Cohors, 89.

⁸⁰ Gwladys Bernard i Michel Christol, “Les relations militaires entre l’Hispanie et la Mauretanie Tingitane à la fin du Ier siècle”, *Mélanges de la Casa de Velázquez*, 39-2 (2009): 201.

⁸¹ CIL 16, 159.

⁸² Emanuele Papi, “Diploma militare da Thamusida (Mauretania Tingitana): 103/104”, *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik*, Bd. 146 (2004): 255-258.

⁸³ Roxan, *The Auxilia*, 849.

dok su Bracaraugustani regrutovani iz grada Bracara Auguste sa sjeverozapada današnjeg Portugala koji je bio sjedište sudbenog konventa.⁸⁴

Da se radi o dvije različite kohorte, najbolje se vidi na primjeru analize rimskih pomoćnih kohorti u provincijama Moesia Inferior i Dacia Inferior. Florian Matei-Popescu u monografiji o rimskoj vojsci u Donjoj Meziji, detaljno je prikazao razvojni put ove dvije kohorte. Nakon što je napustila Dalmaciju *cohors I Bracaraugustanorum* je potvrđena u Meziji 75. godine, te kasnije nakon podjele ove provincije, u Donjoj Meziji 92, 99. i 105. godine.⁸⁵ Kohorta je učestvovala u Dačkom ratu i ostala na novoosvojenom području u kasnijoj provinciji Dacia Inferior, te se navodi na vojnim diplomama iz 122. i 130. godine. S druge strane, *cohors I Bracarorum* s dodatkom *civium Romanorum* se prvi put navodi u Donjoj Meziji na diplomama iz 120. i 125. godine,⁸⁶ te kasnije ponovo 127, 134, 145, 146. i 157. godine.⁸⁷ Prema Holderu, najbolje je izjednačiti kohortu *cohors I Braracorum civium Romanorum* koja je potvrđena u provinciji Moesia Inferior 125. godine s kohortom istog imena koja se navodi na diplomama iz Mauretanijske Tingitane.⁸⁸ Čini se da je *cohors I Bracarorum civium Romanorum* ostala duži period na području Donje Mezije i da je u trećem stoljeću bila stalno smještena u logoru Trimammium o čemu svjedoči veliki broj pečata na crijepu s imenom ove pomoćne jedinice.⁸⁹

⁸⁴ Jan Beneš, "Bracares (Bracari) im römischen Heer an der unteren Donau". *Listy filologické / Folia philologica*, 93 (1970): 240; Na tom tragu je i Devijver: Hubert Devijver, "A New Roman Auxiliary Cohort in Egypt", *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik* 104 (1994): 71.

⁸⁵ Florian Matei-Popescu, *The Roman Army in Moesia Inferior* (Bucharest: Conphys Publishing House, 2010), 194.

⁸⁶ Roxan i Eck su prilikom izdavanje ove diplome zauzeli stav da se radi o *cohors I Bracaraugustanorum*. Opširnije vidjeti: Margaret Roxan i Werner Eck, "A diploma of Moesia Inferior: 125 IUN.1", *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik* 116 (1997): 197-198.

⁸⁷ Matei-Popescu, *The Roman Army*, 195.

⁸⁸ Paul Holder, "Roman Military. Diplomas V", *Bulletin of the Institute of Classical Studies*, Supplement No. 88, (Oxford: Oxford University Press, 2006), 785.

⁸⁹ Sergey Torbatov, "Trimammium – A Roman Castellum and Civitas on the Lower Danube", u: *The Lower Danube Roman Limes (1st – 6th C. AD)*, ur. Lyudmil Vagalinski, Nicolay Sharankov, Sergey Torbatov (Sofia: National Archaeological Institute with Museum, 2012), 429-60.

Na osnovu svega navedenog čini se da treba prihvatiti mišljenje da *cohors I Bracaraugustanorum equitata* koja je bila smještena u logoru na Humcu i *cohors I Bracarorum*, jedinica koja se spominje na diplomama iz Mauretanijske Tingitane nisu iste kohorte. *Cohors I Bracarorum* možda spada u one kohorte koje su došle na područje Mauretanijske Tingitane iz susjedne Španije, zajedno s brojnim drugim kohortama iz ovog dijela Rimskog Carstva koje su bile raspoređene u Mauretanijskoj Tingitani prilikom aneksije i pacifikacije ovog područja. Ako prihvatimo mišljenje da se radi o kohorti koja je prebačena iz nekog od vojnih logora u Mauretanijskoj Tingitani u Donju Meziju teško je odrediti kada je tačno došlo do tog transfera. Kao realna opcija nameće se razdoblje na samom početku Hadrijanove vladavine, a u vezi s administrativnim i vojnim reformama koje je ovaj car provodio u regiji Donjeg Dunava.⁹⁰ Naravno, vojničke diplome na kojima se navodi *cohors I Bracarorum civium Romanorum* iz Donje Mezije, a koje se datiraju u ovaj period, također idu u prilog ovoj pretpostavci.

Zaključak

Pomoćne jedinice rimske vojske, među njima i dalmatinske kohorte, tema su brojnih sinteza, studija i članaka. Međutim, i pored toga još uvijek postoje nepoznanice kada se radi o ovim vojnim jedinicama regrutovanim širom provincije Dalmacije. U ovom radu nastojali smo na osnovu dostupne izvorne građe rekonstruirati put dalmatinskih kohorti od provincije Dalmacije do sjeverne Afrike i analizirati izvornu građu u formi epigrafskih spomenika i vojničkih diploma koji su nastali u razdoblju dok su kohorte boravile u dvije mauretanske provincije.

Na osnovu dostupne izvorne građe, kao najizglednija opcija za prvu stanicu nakon regrutacije za kohorte koje obrađujemo, nameće se Germania Superior. Kaligula je za potrebe germanske kampanje i vjerovatno za napad na Britaniju formirao veliki broj novih jedinica. Neke od njih su

⁹⁰ Torbatov, Trimammium, 449.

kasnije prebačene u Mauretaniju prilikom ankesije i pacifikacije ovog prostora 40-ih godina 1. stoljeća u doba Klaudija. Naravno, ne treba isključiti mogućnost da je došlo do regrutovanja kohorti za Mauretaniju nezavisno od situacije u Germaniji, pošto su za tim postojale realne potrebe zbog učvršćivanja rimske vlasti u Mauretaniji, ali i pohoda na Britaniju. Sve ove aktivnosti zahtijevale su veliki broj legija i pomoćnih kohorti.

Dalmatinske kohorte u Mauretaniji Tingitani i Mauretaniji Caesariensis vjerovatno su bile stacionirane u glavnim gradovima tih provincija, odnosno njihovoj blizini. Nije poznato da li su dalmatinske kohorte iz Cezarejske Mauretanije boravile u nekom od logora koji su formirani prilikom širenja provincije, odnosno nisu poznati njihovi tragovi čak ni izvan prostora Cezareje i područja koje je gravitiralo ovom gradu. Na primjeru Balatera iz Šeste dalmatinske kohorte možemo pretpostaviti da je obavljao neku vrstu policijskog posla u Cezareji s obzirom na to da je prikazan s predmetom koji je služio za održavanje javnog reda (*fustis*). Prikazi na nadgrobnim spomenicima drugih dalmatinskih augzilizijara su nešto drugačiji. Na tri spomenika prikazani su konjanici u vojnoj opremi kako kopljem napadaju neprijatelja na zemlji. Ovakvi prikazi su, vjerovatno, bili reminiscencija na njihove vojne aktivnosti protiv lokalnih berberskih zajednica za koje je njihovo teško naoružanje, vjerovatno, predstavljalo veliki problem. Nije poznato šta je bilo sa *cohors VI Delmatarum equitata* i *cohors VII Delmatarum equitata* u kasnijem razdoblju. Ne navode se na epigrafskim spomenicima i diplomama iz drugog stoljeća ni poslije. Sa druge strane *cohors V Delmatarum* više puta je potvrđena na diplomama iz Tingitane: 88, 109, 122, 131, 144, 153, 157, 158. i možda 165. godine. Dakle, kohorta je u poprilično dugom vremenskom rasponu boravila u ovoj provinciji, sigurno od doba Flavijevaca pa do vladavine Marka Aurelija.

Na osnovu onomastičke analize sačuvanih epigrafskih spomenika augzilizijara Šeste i Sedme dalmatinske kohorte u Cezarejskoj Mauretaniji evidentno je da su vojnici koji se na njima navode regrutovani u unutrašnjosti

provincije Dalmacije. Od pet spomenika na kojima se spominju pripadnici ovih kohorti, dvojica su sigurno iz redova Mezeja, zajednice koja je naseljavala područje sjeverozapadne Bosne. To su augzilijari Dazas, Skenov sin iz *cohors VI Delmatarum equitata* i Likaj, sin Karvov iz *cohors VII Delmatarum equitata*. Balater je bio iz redova Melkumana, za koje je utvrđeno da su živjeli na Gatačkom polju u istočnoj Hercegovini. Za Likaja, Jauletovog sina iz Sedme dalmatinske na nadgrobnom spomeniku se ne navodi iz koje zajednice je bio porijeklom, ali možemo ostaviti otvorenu mogućnost da je bio Mezej, kao i drugi Likaj iz njegove kohorte.

Kao zanimljiv problem pojavilo se pitanje boravka *cohors I Bracaraugustanorum equitata* u Mauretanijskoj Tingitani. Naime, određeni broj naučnika koji se bavio ovom tematikom zagovarao je tezu da je ova kohorta nakon odlaska iz logora na Humcu kod Ljubuškog prebačena u sjevernu Afriku, odnosno poistovjetili su *cohors I Bracaraugustanorum equitata* i *cohors I Bracarorum*, koja je kasnije dobila dodatak *civium Romanorum*. *Cohors I Bracarorum* je potvrđena na diplomama iz Mauretanijske Tingitane 88. i 103/104. godine. Teško je reći zbog čega je došlo do ovakvih interpretacija. U svakom slučaju, na osnovu brojnih vojničkih diploma koje su objavljene, sasvim je jasno da se radi o dvije potpuno različite jedinice i da *cohors I Bracaraugustanorum equitata* nije boravila u Mauretanijskoj Tingitani.

IZVORI I LITERATURA

SKRAĆENICE

- AÉ – L'année épigraphique: Revue des publications épigraphiques relatives à l'Antiquité romaine / fondée en 1888. par René Cagnat; Mi-reille Corbier directeur. Paris: Presses Universitaires de France 1889.
- CIL – Corpus Inscriptionum Latinarum, Berlin 1863.
- EDCS – Epigraphik-Datenbank Clauss / Slaby (pristup ostvaren 27. aprila 2024)

- EDH – Epigraphische Datenbank Heidelberg (pristup ostvaren 27. aprila 2024)
- ILLug – Anna et Jaro Šašel, *Inscriptiones latinae quae in Iugoslavia inter annos MCMXL et MCMLX repertae et editae sunt* (Situla, 5, Ljubljana, 1963); *Inscriptiones latinae quae in Iugoslavia inter annos MCMLX et MCMLXX repertae et editae sunt* (Situla, 19, Ljubljana, 1978); *Inscriptiones latinae quae in Iugoslavia inter annos MCMII et MCMXL repertae et editae sunt* (Situla, 25, Ljubljana, 1986).
- OPEL II – *Onomasticon provinciarum Europae Latinarum, Vol. II: Cabalicius – Ixus, Ex materia ab* (ed. Lőrincz B. Et al.), Wien, 2000.

IZVORI

Objavljeni izvori:

- Dio Cassius. *Roman History*. Prijevod Earnest Cary. Loeb Classical Library. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1924.
- Gaj Svetonije Trankvil. *Dvanaest rimskih careva*. Prijevod Stjepan Hosu. Zagreb: Naprijed, 1978.
- Plinije Stariji. *Zemljopis starog svijeta: Naturalis historia III, IV, V i VI knjiga*. Prijevod Uroš Pasini. Split: Književni krug, 2004.

LITERATURA

Knjige:

- Alföldy, Geza. *Die Personennamen in der romischen Provinz Dalmatia*. Heidelberg: Carl Winter Universitätsverlag, 1969.
- Bernard, Gwladys. *Nec Plus Ultra. L'Extrême Occident méditerranéen dans l'espace politique romain (218 av. J.-C. – 305 apr. J.-C.)*. Madrid: Bibliothèque de la Casa de Velázquez 72, 2018.
- Benseddik, Nacéra. *Les Troupes auxiliaires de l'armée romaine en Maurétanie Césarienne sous le Haut-Empire*. Alger: Société Nationale d'Édition et de Diffusion, 1982.

- Bishop, Mike, i Coulston, Jon. *Roman Military Equipment from the Punic Wars to the Fall of Rome*. Oxford: Oxbow Books, 2006.
- Bojanovski, Ivo. *Bosna i Hercegovina u antičko doba*. Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, 1988.
- Daremberg, Charles, Saglio, Edmond. *Dictionnaire des Antiquités Grecques et Romaines, d'après les textes et les monuments*. Paris: Hachette Livre. Dostupno na: <https://dagr.univ-tlse2.fr/>.
- Gerov, Boris. *Beiträge zur Geschichte der römischen Provinzen Moesien und Thrakien*. Amsterdam: Verlag Adolf M. Hakkert, 1980.
- Grbić, Dragana. *Plemenske zajednice u Iliriku. Predurbane administrativne strukture u provincijama između Jadrana i Dunava (I–III vek)*. Beograd: Balkanološki institut, 2014. (ćir.)
- Haynes, Ian. *Blood of the Provinces: The Roman Auxilia and the Making of Provincial Society from Augustus to the Severans*. Oxford: Oxford University Press, 2013.
- Holder, Paul. *Studies in the Auxilia of the Roman Army from Augustus to Trajan*. Oxford: BAR International Series 70, 1980.
- Holder, Paul. *Roman Military Diplomas V*. Bulletin of the Institute of Classical Studies, Supplement No. 88, Oxford: Oxford University Press, 2006.
- Le Bohec, Yann. *The Imperial Roman Army*. London-New York: Routledge, 2000.
- Le Roux, Patrick. *La Toge et les armes. Rome entre Méditerranée et Océan*. Rennes: PUR, 2011.
- Leveau, Philippe. *Caesarea de Maurétanie: une ville romaine et ses campagnes*. Rim: École Française de Rome, 1984.
- Marić, Almir. *Rimske pomoćne kohorte na Humcu/Roman auxiliary cohorts in Humac*. Mostar: Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke, 2019.
- Matei-Popescu, Florian. *The Roman Army in Moesia Inferior*. Bucharest: Conphys Publishing House, 2010.

- Mattingly, David J., i Alan Rushworth i Martin Sterry i Victoria Leitch. *Frontiers of the Roman Empire: the African Frontiers*. Edinburgh: Archaeopress, 2013.
- Rendić-Miočević, Duje. *Iliri i antički svijet*. Split: Književni krug, 1989.
- Schliermacher, Mathilde. *Römische Reitergrabsteine: Die kaiserzeitlichen Reliefs des triumphierenden Reiters*. Bonn: Bouvier, 1984.
- Spaul, John. *Cohors2. The evidence for and a short history of the auxiliary infantry units of the Imperial Roman Army*. Oxford: BAR International series 841, 2000.
- Šaćić Beća, Amra. *Sjeverna Bosna u okvirima rimske Panonije/Northern Bosnia within the bounds of Roman Pannonia*. Sarajevo: Bathinvs, 2022.
- Šašel-Kos, Marjeta. *Appian and Illyricum*. Ljubljana: Narodni muzej Slovenije, 2005.
- Zaninović, Marin. *Ilirski ratovi*. Zagreb: Školska knjiga, 2015.

Članci:

- Bernard, Gwladys, i Christol, Michel. “Les relations militaires entre l’Hispanie et la Maurétanie Tingitane à la fin du Ier siècle”. *Mélanges de la Casa de Velázquez*, 39-2 (2009): 189-208.
- Bernard, Gwladys, i Christol, Michel. “Solidarité ou diversité des provinces africaines à l’avènement de Vespasien: les Histoires de Tacite et les relations militaires entre la Maurétanie césarienne, l’Afrique proconsulaire et l’Hispanie dans la seconde moitié du Ier s. p. C.”. *L’Africa romana*, 18 (2010): 2201-2226.
- Beneš, Jan. “Bracares (Bracari) im römischen Heer an der unteren Donau”. *Listy filologické / Folia philologica*, 93 (1970): 239-245
- Boudier, Amel. “Les stèles de militaires à cheval en Maurétanie césarienne”, u: *Les mille visages de l’honneur, Actes des IIIes Rencontres autour de la sculpture romaine*, ur. Guillaume Biard, Vassiliki Gaggadis-Robin, Nicolas de Larquier. Bordeaux: Ausonius éditions, 2023, 259-271.

- Davies, Roy W. “Cohortes equitatae”. *Historia*, 20 (1971): 751-763.
- Demicheli, Dino. “Epigraphic evidence of the Dalmatians in the Roman Africa provinces”, u: *Africa romana XX. Momenti di continuità e rottura: bilancio di trent’anni di convegni L’Africa romana (3 voll.)*, ur. Paola Ruggeri (Rim: Carocci, 2015), 1681-1688.
- Devijver, Hubert. “A New Roman Auxiliary Cohort in Egypt”. *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik* 104 (1994): 69-72.
- Domić Kunić, Alka. “Augzilijari ilirskoga i panonskog porijekla u natpisima i diplomama (od Augusta do Karakale)”. *Arheološki radovi i rasprave*, 11 (1989): 83-114.
- Faure, Patrice. “The Army”. u: *A Companion to North Africa in Antiquity*, ur. R. Bruce Hitchner (Hoboken: Wiley-Blackwell, 2022), 152-172.
- Hirt, Alfred. “Dalmatians and Dacians—Forms of Belonging and Displacement in the Roman Empire”, *Humanities* 8 (1) (2019): 1-25.
- Holder, Paul. “A Diploma for Mauretania Tingitana of 22 December 144”. *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik*, Bd. 149 (2004): 275-281.
- Katičić, Radoslav. “Die Illyrischen Personennamen in ihrem sudostlichen Verbreitungsgebiet”. *Živa antika*, 12/1 (1962): 95–120.
- Knight, D.J. “The Movements of the Auxilia from Augustus to Hadrian”. *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik*, Bd. 85 (1991): 189-208.
- Labory, Nadine. “Quelques remarques sur les listes de troupes auxiliaires de Maurétanie tingitane mentionnées dans les diplômes après 122”. *Antiquités africaines*, 45 (2009): 37-49.
- Le Bohec, Yann. “Frontières et limites militaires de la Maurétanie Césarienne sous le Haut-Empire”. u: *Frontières et limites géographiques de l’Afrique du Nord antique. Hommage à Pierre Salama. Actes de la table ronde réunie à Paris les 2 et 3 mai 1997*, ur. Xavier Dupuis, Claude Lepelley, Pariz: Éditions de la Sorbonne, 1999, 111-127.

- Le Bohec, Yann. "Mauretania". u: *Encyclopedia of the Roman Army*, ur. Yann Le Bohec, Giovanni Brizzi, Chichester: Wiley-Blackwell, 2015, 640-642.
- Mesihović, Salmedin. "Plinijeve peregrinske civitates na prostoru današnje Bosne i Hercegovine". *Vjesnik za arheologiju i povijest dalmatinsku*, Vol. 104 No. 1 (2011): 55-78.
- Mugnai, Niccolò. "A New Military Diploma for the Troops of "Mauretania Tingitana" (26 October 153). *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik*, Bd. 197 (2016): 243-248.
- Nesselhauf, Herbert. "Zur Militärgeschichte der Provinz Mauretania Tingitana". *Epigraphica* 12 (1950): 34-48.
- Radman-Livaja, Ivan. "The Roman army". u: *The Archaeology of Roman Southern Pannonia, The state of research and selected problems in the Croatian part of the Roman province of Pannonia*, ur. Branka Migotti, Oxford: Archaeopress, 2012, 159-189.
- Radman-Livaja, Ivan. "The Roman Army in Dalmatia. An Updated Overview". *Mélanges de l'École Française de Rome. Antiquité*, Vol. 134(1) (2022): 31-60. <https://doi.org/10.4000/mefra.12715>.
- Papi, Emanuele. "Diploma militare da Thamusia (Mauretania Tingitana): 103/104". *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik*, Bd. 146 (2004): 255-258.
- Rossignol, Benoit. "Note sur le recrutement auxiliaire en Dalmatie". *Revue internationale d'Histoire Militaire Ancienne*, 6 (2017): 95-114.
- Roxan, Margaret. "The Auxilia of Mauretania Tingitana". *Latomus*, T. 32, Fasc. 4 (1973): 838-855.
- Roxan, Margaret i Eck, Werner. "A diploma of Moesia Inferior: 125 IUN. 1". *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik* 116 (1997): 193-203.
- Shaw, Brent. "Autonomy and tribute: mountain and plain in Mauretania Tingitana". *Revue des mondes musulmans et de la Méditerranée*, 41-42 (1986): 66-89.

- Speidel, Michael P. “A thousand Thracian Recruits for Mauretania Tingitana”. *Antiquités africaines*, 11 (1977): 167-173.
- Speidel, Michael P. “The *fustis* as a soldier’s weapon”. *Antiquités africaines*, 29 (1993): 137-149.
- Speidel, Michael P. “Hadrian’s Lancers.” *Antiquités africaines*, 42 (2006): 117-123.
- Torbatov, Sergey. “Trimammium – A Roman Castellum and Civitas on the Lower Danube”. u: *The Lower Danube Roman Limes (1st – 6th C. AD)*, ur. Lyudmil Vagalinski, Nicolay Sharankov, Sergey Torbatov, Sofia: National Archaeological Institute with Museum, 2012, 429-60.
- Zanimović, Marin. “Ilirsko pleme Delmati, II dio”. *ANU BiH, Godišnjak V, CBI 3*, (1967): 5-101.

Conclusion

Auxiliary Dalmatian Cohorts of the Roman army in Mauretania

Auxiliary units of the Roman army including Dalmatian cohorts, are the subject of numerous syntheses, studies and articles. However, despite this, there are still unknown facts when it comes to these military units recruited throughout the province of Dalmatia. In this paper, we tried to reconstruct the route of the Dalmatian cohorts from the province of Dalmatia to North Africa on the basis of the available original material and analyse the original material in the form of tombstones and military diplomas that were created during the period when the cohorts stayed in the two Mauritanian provinces.

Based on the available source material, Germania Superior is the most likely option for the first stop after recruitment for the aforementioned cohorts. Caligula formed a large number of new units for the purposes of the Germanic campaign and probably for the attack on Britain. Some of them were later transferred to Mauretania during the annexation and pacification of this area in the 40s of the 1st century during the time of Claudius. Of course, we should not exclude the possibility that cohorts were recruited for Mauretania independently of the situation in Germania, since there were real needs for it due to the consolidation of Roman power in Mauretania, as well as the campaign against Britain. All these activities required a large number of legions and auxiliary cohorts.

The Dalmatian cohorts in Mauretania Tingitana and Mauretania Caesariensis were probably stationed in the capitals of those provinces, or nearby. It is not known whether the Dalmatian cohorts from Caesarea Mauretania stayed in any of the camps that were formed during the expansion of the province, that is, their traces are not known outside the area of Caesarea and the area that gravitated to this city. On the example of Balater from the Sixth Dalmatian Cohort, we can assume

that he performed some kind of police work in Caesarea, given that he is depicted with an instrument of maintaining public order (*fustis*). The depictions on the tombstones of other Dalmatian auxiliaries are somewhat different. Three monuments show horsemen in military gear attacking the enemy on the ground with spears. Such depictions were probably a reminiscence of their military activities against the local Berber communities, for whom Roman heavy weapons probably represented a great problem. It is not known what happened to cohorts *VI Delmatarum equitata* and cohort *VII Delmatarum equitata* in the later period. They are not mentioned on epigraphic monuments and diplomas from the second century or in a later period. On the other hand, cohort *V Delmatarum* has been confirmed several times on diplomas from Tingitana from the following years: 88, 109, 122, 131, 144, 153, 157, 158 and maybe 165. So, the cohort stayed in this province for quite a long period of time, certainly from the time of the Flavians until the reign of Marcus Aurelius.

Based on the onomastic analysis of the preserved epigraphic monuments of the auxiliaries of the Sixth and Seventh Dalmatian cohorts in Caesarean Mauretania, it is evident that the soldiers mentioned on them were recruited in the interior of the province of Dalmatia. Of the five monuments on which members of these cohorts are mentioned, two are certainly from the ranks of the Mezej, a community that inhabited the area of northwestern Bosnia. They are auxiliaries Dazas, son of Sken from cohort *VI Delmatarum equitata* and Likaj, son of Karv from cohort *VII Delmatarum equitata*. Balater was from the ranks of the Melkumans, who were found to have lived in the Gatačko polje field in eastern Herzegovina. For Likaj, the son of Jaulet from the Seventh Dalmatian, the tombstone does not say from which community he came, but we can leave open the possibility that he was Mezej, as well as the other Likaj from his cohort.

Interesting is the question of the stay of *cohors I Bracaraugustanorum equitata* in Mauretania Tingitana. Namely, a certain number of scholars who dealt with this topic advocated the thesis that this cohort was transferred to North Africa after leaving the camp on Humac near Ljubuški, i.e. they equalized cohort *I Bracaraugustanorum equitata* and cohort *I Bracarorum*, which later received the addition of *civium Romanorum*. *Cohors I Bracarorum* is confirmed on diplomas from Mauretania Tingitana in 88 and 103/104. It is difficult to say why such interpretations came about. In any case, based on the numerous military diplomas that have been published, it is quite clear that these are two completely different units and that cohort *I Bracaraugustanorum equitata* did not reside in Mauretania Tingitani.

